

Paul Valéry og det formløse

//

//]]]]> //]]>

Paul Valéry (1871–1945) oppnådde stor suksess i mellomkrigstiden med sine versedikt og essays om litteratur, kunst og politikk. I senere tid er han blitt noe av en forfatternes forfatter etter at interessen har gått fra tekstene som var skrevet for et samtidig publikum, til notatbøkene som han i utgangspunktet førte som en dialog med seg selv.

Work in progress

Disse skriftene, som består av 50 år med daglige refleksjoner, har ikke noe egentlig sentrum som leseren kan forholde seg til for å orientere seg i tekstmassen. Til gjengjeld rommer de en rekke problemstillinger som Valéry angrep på forskjellige måter i løpet av disse årene, og gitt notatbøkenes private og ufullførbare karakter er det her snakk om et uoversiktlig verk som rommer mange paradokser.

For eksempel finner man mange passasjer om kunst og litteratur der Valéry understreker formens

betydning på bekostning av innholdet, slik han til stadighet gjorde i de mer offentlige skriftene, men også en tilbakevendende fascinasjon for det han kaller *det formløse*.

Batailles patent på begrepet

//

//]]]]> //]]>

I min avhandling *Informité imaginaire et ontologique – Paul Valéry penseur, poète et captif de l'informe* har jeg blant annet sett på forskjeller og likhetstrekk mellom denne tanken om det formløse hos Valéry og den mer postmoderne definisjonen av begrepet, som i all hovedsak har som utgangspunkt en bestemt fortolkning av en korttekst skrevet av den unge Georges Bataille. Denne ganske særegne fortolkningen har også medført en tendens til å avfeie som reaksjonære måter å definere en tanke om det formløse på som skiller seg fra den man finner hos Bataille.

Avhandlingen har altså søkt å ta i betraktning denne interessen for begrepet om det formløse i de siste tiårene, men et overordnet mål har vært å se hvordan det får en særegen betydning hos Valéry uten å la det farges for mye av den nyere debatten. Etter å ha skilt ut alle forekomster av det formløse hos Valéry der begrepet synes å være brukt synonymt med mer veletablerte estetiske kategorier som fragment, uorden, urenheter og uferdighet, har jeg endt opp med å definere det som to bevegelser.

Form som språk

Den første av disse bygger opp under den veletablerte ideen om Valéry som en formalistisk

litteraturtenker. Det formløse synes nemlig på den ene siden å bety form som ren potensialitet, som av Valéry betraktes som enda renere enn kunstverkenes realisering av denne potensialiteten. Det sistnevnte er likevel ifølge Valéry nødvendig for å gjøre kunsten om til noe gjenkjennelig; det formløse er nemlig «det som ikke likner på noe vi kjenner» og mister sitt særegne vesen idet det gjøres om fra pur form til realisert form, eller fra noe som går forut for mening til noe meningsfullt.

Forfatteren antyder at denne overgangen går fra språkløshet til å bli tegn som tar del i et språk ved å få form og mening. Et konkret eksempel på dette er den grønne fargeklatten på maleriet som vår form- og meningssøkende intuisjon ugjenkallelig gjør om til en busk når det første synsinntrykket ikke lenger kan vare som en fordomsfri observasjon. Valéry dyrker altså på den ene siden denne idéen om det formløse som ren form, men også bevegelsen fra det formløse til det formfulle, som blir satt i scene i flere av diktene hans på uventede måter.

Formløshet og persepsjon

//

//]]]]> //]]>

Som en motsetning til denne formalismen kan man spore en motsatt bevegelse fra form mot formløshet som notatbøkene tegner opp. Dette uten at denne tendensen teoretiseres av Valéry slik tilfellet er for overgangen fra formløshet til form. Det er i notatbøkens beskrivelser av møter med den virkelige verden at man kan skimte denne oppløsningen av språk og mening som inngir det skrivende jeget en opplevelse av å erfare virkeligheten som formløs.

Særlig interessant er det at dette dukker opp i prosadikt der Valéry skriver seg inn i en modernistisk tradisjon som betrakter av storbyen. Disse diktene forteller nemlig om uventede møter, der byens form plutselig ikke lenger synes velkjent og ikke lenger kan gis et adekvat litterært uttrykk. Slik sett synes den mer radikale definisjonen av det formløse hos Valéry å ha mer til felles med Merleau-Pontys *L'œil et l'esprit* og dennes skildring av maleriet som «verdens kjød» frigjort fra et matematisk perspektiv, enn med den postmoderne, Bataille-inspirerte tolkningen av begrepet som knytter det til en defigurasjon av den «gode» formen.

Det som forener de to bevegelsene jeg beskriver i avhandlingen er nemlig at inkluderingen av det formløse som en positiv verdi, tjener som utgangspunkt for formmessig nyskaping uten at Valéry peker mot en postmoderne, «dårlig» form. Denne nyskapingen skjer ifølge Valéry når vi bryter opp den vilkårlige og forkalkede måten språket former vår forståelse av virkeligheten på.

Litteratur

- Bastet, Ned (1999). *Valéry à l'extrême*. Paris: L'Harmattan.
- Bois, Yve-Alain og Krauss, Rosalind (1998). *Formless – A User's Guide*, New York: Zone Books.
- Jallat, Jeannine (1982). *Introduction aux figures valéryennes (Imaginaire et théorie)*. Pisa: Pacini.
- Jarrety, Michel (1991). *Valéry devant la littérature*. Paris: PUF.
- Lussy, Florence de (1987). *L'Univers formel de la poésie chez Paul Valéry ou la recherche d'une morphologie généralisée*. Paris: Lettres Modernes Minard.
- Nash, Suzanne (1983). *Paul Valéry's «Album de vers anciens» – A Past Transfigured*. Princeton University Press.
- Robinson, Judith (1963). *L'Analyse de l'esprit dans les Cahiers de Valéry*. Paris: Jose Corti.
- Valéry, Paul, *Cahiers (1957–1961)*. Faksimile i 29 bind, Paris: C.N.R.S.
- Valéry, Paul, *Œuvres* (1957 og 1960). To bind i Pleiade-serien, Paris: Gallimard.

//

//]]]]> //]]>

Valéry's notatbøker på engelsk: Notebooks. Utdrag i fem bind valgt ut og oversatt ved Brian Stimpson og andre, Frankfurt-am-Main: Peter Lang.